

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वमिति। यदेवेषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवं चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठं देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव
समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनां भूत्वा
प्रतिगृह्णाति। आत्मनोऽनार्त्यै। यद्येनमार्त्विज्याद्वृतं सन्तं
निर्हरेरन्। आग्नीध्रे जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन।
पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहम्॥४॥

प्राणानेवास्योप दासयति। यद्येनं पुनरुप शिक्षेयुः। आग्नीध्र
एव जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन। पश्चात्प्राडासीनः।
अनुलोममविग्राहम्। प्राणानेवास्मै कल्पयति। प्रायश्चित्ती
वाग्धोतेत्यृतुमुखऋतुमुखे जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति।
कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥५॥

कृता अस्मा ऋतव आयन्ति। षड्वीता वै भूत्वा प्रजापतिरिदं
सर्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽधि गायत्रीमसृजत।
तद्गायत्रीं यश आर्च्छत्। तामाऽलभत। गायत्रिया अधि
छन्दांस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं। तत्सामं यश
आर्च्छत्। तदाऽलभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुभ्योऽधि विष्णुम्। तद्विष्णुं
यश आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तत्सोमं यश आर्च्छत्। तमाऽलभत।
सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यश आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यवत। इन्द्र इव

यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यवते। यद्वा इदं किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाऽऽङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृह्णीयात्। तत्सर्वमुत्तानस्त्वाऽऽङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति। बरुहिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं धाम। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहमृतवस्तदाऽलभतेन्द्रं गृह्णीयात्पदं॥ [२]

यो वा अविद्वान्निवर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके भवति। अथ यो विद्वान्निवर्तयते। सशीर्षा विपाप्माऽमुष्मिल्लोके भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः। अग्निर्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्। वायुर्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत। तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रुश्मिभिरपुष्यत्। द्यौर्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत। सौऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सुरेणापुष्यत्। तान्योषान्पुष्यति। यास्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्पञ्च च॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापा-
क्रामत्। तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै सोऽर्धमिन्द्रिय-
स्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। अर्धमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं
विद्वान् हिरण्यं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
अर्धमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः
प्रतिजग्रहुषः। तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्या-
ऽऽत्मन्नुपाधत्त। तृतीयमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य
एवं विद्वान् वासः प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति-
गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै रुद्रस्य
गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तामेतेनैव
प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां
प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रिय-
स्यापक्रामति। तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः।
पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन
वै स पञ्चममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। पञ्चममिन्द्रियस्या-
ऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापक्रामति।
तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः। षष्ठमिन्द्रिय-

स्यापा॑क्रामत्। तमे॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै स ष॒ष्ठमिन्द्रि॑य-
स्याऽऽत्म॑न्नुपाध॑त्त। ष॒ष्ठमिन्द्रि॑यस्याऽऽत्म॑न्नुपाध॑त्ते। य ए॒वं
वि॒द्वान्पुरु॑षं प्रतिगृह्णाति॑। अथ॒ योऽवि॑द्वान्प्रतिगृह्णाति॑।
ष॒ष्ठम॑स्येन्द्रि॒यस्याप॑क्रामति॥१४॥

तस्य॒ वै मनो॑स्तल्पं॑ प्रतिजग्र॑हुषः। स॒प्तमिन्द्रि॑य-
स्यापा॑क्रामत्। तमे॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै स
स॑प्तमिन्द्रि॒यस्याऽऽत्म॑न्नुपाध॑त्त। स॒प्तमिन्द्रि॑यस्या-
ऽऽत्म॑न्नुपाध॑त्ते। य ए॒वं वि॒द्वान्स्तल्पं॑ प्रतिगृह्णाति॑। अथ॒
योऽवि॑द्वान्प्रतिगृह्णाति॑। स॒प्तम॑स्येन्द्रि॒यस्याप॑क्रामति॑।
तस्य॒ वा उ॑त्ता॒नस्या॑ऽऽङ्गीर॒सस्याप्रा॑णत्प्रतिजग्र॑हुषः।
अ॒ष्टमिन्द्रि॑यस्यापा॑क्रामत्॥१५॥

तदे॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै सौ॑ऽष्टमिन्द्रि॒यस्या-
ऽऽत्म॑न्नुपाध॑त्त। अ॒ष्टमिन्द्रि॑यस्याऽऽत्म॑न्नुपाध॑त्ते। य ए॒वं
वि॒द्वानप्रा॑णत्प्रतिगृह्णाति॑। अथ॒ योऽवि॑द्वान्प्रतिगृह्णाति॑। अ॒ष्टम॑-
म॑स्येन्द्रि॒यस्याप॑क्रामति॑। यद्वा इ॒दं किं॑ च॑। तत्सर्व॑मुत्ता॒न
ए॒वाऽऽङ्गीर॑सः प्रत्य॑गृह्णात्। तदे॒नं प्रति॑गृहीतं॒ नाहि॑नत्।
यत्किं॑ च॑ प्रतिगृह्णी॒यात्। तत्सर्व॑मुत्ता॒नस्त्वा॑ऽऽङ्गीर॑सः
प्रति॑गृह्णा॒त्वित्ये॒व प्रति॑गृही॒यात्। इ॒यं वा उ॑त्ता॒न आ॑ङ्गीर॑सः।
अ॒नयै॒वैन॑त्प्रतिगृह्णाति॑। नैनं॑ हि॒नस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्च॑ प्रतिगृह्णाति॑ षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामत्यष्टमिन्द्रि॒यस्याप॑क्रामत्प्रतिगृह्णीयाच्चत्वारि॑ च (तस्य॒ वा अ॒ग्नेर्हि॑र॒ण्यं॒ सोम॑स्य॒ वास॑स्तदे॒तेन॑ रु॒द्रस्य॑

गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः पुरुषं मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अर्धं
तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं संस्रमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि
तदेतेनैकम्॥)॥

[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्वशहोतारः सत्रमासत। केन
ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति।
प्रजापतिना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन प्रजा असृजन्त।
यच्चतुर्होतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
केनौषधीरसृजन्तेति। सोमैन् वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त।
केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत।
यथ्षड्होतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१८॥

केनर्तूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
तेनर्तूनकल्पयन्त। यत्सप्तहोतारः सत्रमासत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाँल्लोकान्त्सम-
तन्वन्निति। अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन
सुवरायन्। तेनेमाँल्लोकान्त्समतन्वन्निति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य
गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा
अर्यमणं वेद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो

वा अ॒र्य॒मा। आ॒र्या॒व॒स॒ति॒रि॒ति॒ वै त॒मा॒हु॒र्यं प्र॒श॒स॒न्ति।
आ॒र्या॒व॒स॒ति॒र्भ॒व॒ति। य ए॒वं वे॒द॥ २०॥

यद्वा इ॒दं किं च॑। तत्सर्वं चतु॒र्हो॒तारः। चतु॒र्हो॒तृ॒भ्योऽधि॑ य॒ज्ञो
निर्मि॑तः। स य ए॒वं वि॒द्वान् वि॒वदे॑त। अ॒हमे॒व भू॒यो वे॒द।
यश्चतु॒र्हो॒तृन् वे॒देति॑। स ह्ये॒व भू॒यो वे॒द। यश्चतु॒र्हो॒तृन् वे॒द।
यो वै चतु॒र्हो॒तृणां॑ हो॒तृन् वे॒द। सर्वा॑सु प्र॒जास्व॑न्नम॒त्ति॥ २१॥

सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ ज॒यति॑। प्र॒जाप॑तिर्वै द॒शहो॒तृणां॑ हो॒ता।
सोम॑श्चतु॒र्हो॒तृणां॑ हो॒ता। अ॒ग्निः प॒ञ्चहो॒तृणां॑ हो॒ता।
धा॒ता ष॒ड्हो॒तृणां॑ हो॒ता। अ॒र्य॒मा स॒प्तहो॒तृणां॑ हो॒ता। ए॒ते
वै चतु॒र्हो॒तृणां॑ हो॒तारः। तान् य ए॒वं वे॒द। सर्वा॑सु
प्र॒जास्व॑न्नम॒त्ति। सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ ज॒यति॑॥ २२॥

आ॒र्ध्व॒व॒न्ना॒र्ध्व॒व॒न्नित्ये॒वं वे॒दा॒न्ति॒ सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ ज॒यति॑ (वै तेनं स॒त्रङ्केन॑)॥ ————— [५]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा व्य॑स्र॒स॒त। स हृ॒दयं॑ भू॒तोऽश॑यत्।
आ॒त्मन् हा॑ (३) इत्य॒ह्वय॑त्। आपः॑ प्र॒त्य॑शृ॒ण्वन्। ता
अ॒ग्नि॒हो॒त्रेणै॒व य॑ज्ञ॒क्र॒तु॒नोप॑ प॒र्याव॑र्तन्त। ताः कु॒सि॒न्धु॒मुपौ॑हन्।
तस्मा॑द॒ग्नि॒हो॒त्रस्य॑ य॒ज्ञ॒क्र॒तोः। ए॒कं ऋ॒त्विक्। च॒तुष्क॒त्वोऽह्व॑यत्।
अ॒ग्नि॒र्वा॒युरा॑दि॒त्यश्च॒न्द्रमाः॑॥ २३॥

ते प्र॒त्य॑शृ॒ण्वन्। ते द॑र्शपूर्णमा॒साभ्या॑मे॒व य॑ज्ञ॒क्र॒तु॒नोप॑
प॒र्याव॑र्तन्त। त उपौ॒ह॒श्च॒त्वार्य॑ङ्गा॒नि। तस्मा॑द्दर्शपूर्ण॒मा॒सयो॑र्य॒ज्ञ॒क्र॒तोः। च॒त्वार॑ ऋ॒त्विजः॑। प॒ञ्च॒क॒त्वोऽह्व॑यत्।

प॒शवः॑ प्र॒त्यशृ॑ण्वन्। ते चा॒तुर्मा॒स्यैरे॒व य॑ज्ञ॒क्रतु॑नोप॑
प॒र्याव॑र्तन्त। त उपौ॑हं लोमं छ॒वीं मा॒५स॑मस्थिं म॒ज्जान॑म्।
तस्मा॑च्चातुर्मा॒स्यानां॑ य॒ज्ञक्र॑तोः॥ २४॥

प॒ञ्च॒त्विजः॑। ष॒ट्कृ॒त्वोऽह्म॑यत्। ऋ॒तवः॑ प्र॒त्यशृ॑ण्वन्। ते
प॑शुब॒न्धेनै॒व य॑ज्ञ॒क्रतु॑नोप॑प॒र्याव॑र्तन्त। त उपौ॑हन्त॒स्तना॑वा॒ण्डौ
शि॒श्मम॑वा॒ञ्चं प्रा॑णम्। तस्मा॑त्पशुब॒न्धस्य॑ य॒ज्ञक्र॑तोः।
ष॒ट्त्विजः॑। स॒प्त॒कृ॒त्वोऽह्म॑यत्। हो॒त्राः प्र॒त्यशृ॑ण्वन्। ताः
सौ॒म्येनै॒वाध्व॑रेण॑ य॒ज्ञक्र॑तुनोप॑प॒र्याव॑र्तन्त॥ २५॥

ता उपौ॑हन्त॒सप्त॑ शी॒र्ष॒ण्यान्प्रा॑णान्। तस्मा॑त्सौ॒म्यस्या॑ध्व॒रस्य॑
य॒ज्ञक्र॑तोः। स॒प्त हो॒त्राः प्रा॒चीर्व॑ष॒ट्कुर्व॑न्ति। द॒श॒कृ॒त्वोऽह्म॑यत्।
तपः॑ प्र॒त्यशृ॑णोत्। तत्कर्म॑णै॒व सं॑वत्स॒रेण॑ स॒र्वैर्य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒रुप॑
प॒र्याव॑र्तत। तत्स॒र्वमा॒त्मान॑म॒परि॑वर्गमु॒पौह॑त्। तस्मा॑त्सं॒वत्स॑रे
स॒र्वे य॑ज्ञ॒क्रत॑वोऽव॒रुध्य॑न्ते। तस्मा॑द्द॒शहो॑ता चतु॒र्हो॑ता।
प॒ञ्चहो॑ता ष॒ड्हो॑ता स॒प्तहो॑ता। ए॒कहो॑त्रे ब॒लि५ ह॑रन्ति।
ह॑रन्त्यस्मै प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रति॒ख्यातं॑ गच्छ॒ति। य ए॒वं
वेद॑॥ २६॥

च॒न्द्रमा॑श्चातुर्मा॒स्यानां॑ य॒ज्ञक्र॑तोर्ध्व॑रेण॑ य॒ज्ञक्र॑तुनोप॑ प॒र्याव॑र्तन्त स॒प्तहो॑ता च॒त्वारि॑ च॥—[६]

प्र॒जाप॑तिः पुरु॒षम॑सृजत। सोऽ॒ग्निर॑ब्रवीत्। ममा॒यम॑न्नंम॒स्त्वि॒ति॑।
सोऽ॒बिभे॑त्। स॒र्वं वै मा॒ऽयं प्र॑ ध॒क्ष्य॒तीति॑। स
ए॒ता५श्चतु॑र्होतृ॒नात्म॑स्पर्णानपश्यत्। तान॑जुहोत्। तै॒र्वै

स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकंहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥२७॥

कुसिन्धं चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति दर्शपूर्णमासौ। चत्वारि चाऽऽत्मनोऽङ्गानि स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी। पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छुर्वी मांसमस्थिं मज्जानम्॥२८॥

तानि चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्वमवाञ्च प्राणम्। तानि चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥२९॥

समित्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्। सप्त चाऽऽत्मनः शीर्षण्यान्प्राणान्तस्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निर्माष्टि। द्विः प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्। सर्वं चाऽऽत्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति॥३०॥

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत।
सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्स्यन्तर्वली।
हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।
स तान्तः कृष्णः श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो
भवति। तस्यासुरेवार्जीवत्॥ ३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य
एवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
सोऽसुरान्तसृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत। तत्पितृणां
पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव स्वानां
भवति॥ ३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्तसृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
तदनु मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य
एवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनुष्येव भवति। नैनं
मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्तसृजानाय। दिवा देवत्रा-
ऽभवत्। तदनु देवानसृजत। तद्देवानां देवत्वम्। य एवं
देवानां देवत्वं वेद। दिवा हैवास्य देवत्रा भवति। तानि वा
एतानि चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु
सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एवं वेद॥ ३३॥

अर्जीवत्स्वानां भवति देवानसृजत सप्त च॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं पवते।

यद॑भि॒ पव॑ते। यद॑भि॒ सम्प॑व॒ते। सर्व॑मायु॒रिया॑त्। न पु॒रा-
ऽऽयु॑षः प्र मी॑येत। प॒शुमा॑न्त्स्या॑त्। वि॒न्देत् प्र॒जाम्। यो वा
इ॒मं वेद॑॥३४॥

यतो॒ऽयं प॑व॒ते। यद॑भि॒ पव॑ते। यद॑भि॒ सम्प॑व॒ते। सर्व॑मायु॒रेति॑।
न पु॒राऽऽयु॑षः प्र मी॑येत। प॒शुमा॑न्भ॒वति॑। वि॒न्दते॑ प्र॒जाम्।
अ॒द्भ्यः प॑व॒ते। अ॒पोऽभि॑ प॑व॒ते। अ॒पोऽभि॑ सम्प॑व॒ते॥३५॥

अ॒स्याः प॑व॒ते। इ॒माम॑भि॒ पव॑ते। इ॒माम॑भि॒ सम्प॑व॒ते।
अ॒ग्नेः प॑व॒ते। अ॒ग्निम॑भि॒ पव॑ते। अ॒ग्निम॑भि॒ सम्प॑व॒ते।
अ॒न्तरि॑क्षात्प॑व॒ते। अ॒न्तरि॑क्षम॑भि॒ पव॑ते। अ॒न्तरि॑क्षम॑भि॒
सम्प॑व॒ते। आ॒दि॒त्यात्प॑व॒ते॥३६॥

आ॒दि॒त्यम॑भि॒ पव॑ते। आ॒दि॒त्यम॑भि॒ सम्प॑व॒ते। द्योः प॑व॒ते।
दि॒वम॑भि॒ पव॑ते। दि॒वम॑भि॒ सम्प॑व॒ते। दि॒ग्भ्यः प॑व॒ते। दि॒शोऽभि॑
प॑व॒ते। दि॒शोऽभि॑ सम्प॑व॒ते। स यत्पु॒रस्ता॑द्वा॒ति। प्रा॒ण ए॒व
भू॒त्वा पु॒रस्ता॑द्वा॒ति॥३७॥

तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑द्वा॒न्तम्। सर्वाः॑ प्र॒जाः प्र॑ति॒ नन्द॑न्ति। प्रा॒णो हि
प्रि॒यः प्र॒जाना॑म्। प्रा॒ण इ॒व प्रि॒यः प्र॒जाना॑ भ॒वति॑। य ए॒वं वेद॑।
स वा ए॒ष प्रा॒ण ए॒व। अथ॑ यद्व॑क्षि॒णतो॑ वा॒ति। मा॒त॒रि॒श्वे॒व
भू॒त्वा दक्षि॑णतो॑ वा॒ति। तस्मा॑द्व॑क्षि॒णतो॑ वा॒न्तं वि॒द्यात्। सर्वा॑
दि॒श आ॑ वा॒ति॥३८॥

सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ वि वा॒ति। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ सं वा॒तीति॑।

स वा ए॒ष मा॑त॒रिश्चै॒व। अथ॒ यत्प॒श्चाद्वा॑ति। प॒व॑मान ए॒व
भू॒त्वा प॒श्चाद्वा॑ति। पू॒तम॑स्मा॒ आह॑रन्ति। पू॒तमु॑प॒हरन्ति।
पू॒तम॑श्जाति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष प॒व॑मान ए॒व॥३९॥

अथ॒ यदु॑त्तर॒तो वा॑ति। स॒वि॒तैव॑ भू॒त्वोत्तर॑तो वा॑ति। स॒वि॒तेव॑
स्वा॒नां भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष स॒वि॒तैव। ते य
ए॒नं पु॑र॒स्तादा॒यन्त॑मु॒प॒वद॑न्ति। य ए॒वास्य॑ पु॒र॒स्तात्पा॒प्मानः॑।
ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति। पु॒र॒स्तादि॑तरा॒न्याप्म॑नः स॒चन्ते। अथ॒ य
ए॒नं दक्षि॑ण॒त आ॒यन्त॑मु॒प॒वद॑न्ति॥४०॥

य ए॒वास्य॑ दक्षि॑ण॒तः पा॒प्मानः॑। ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति। दक्षि॑ण॒त
इ॒तरा॑न्याप्म॑नः स॒चन्ते। अथ॒ य ए॒नं प॒श्चादा॒यन्त॑मु॒प॒
वद॑न्ति। य ए॒वास्य॑ प॒श्चात्पा॒प्मानः॑। ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति।
प॒श्चादि॑तरा॒न्याप्म॑नः स॒चन्ते। अथ॒ य ए॒नमु॑त्तर॒त आ॒यन्त॑मु॒प॒
वद॑न्ति। य ए॒वास्यो॑त्तर॒तः पा॒प्मानः॑। ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति॥४१॥

उ॒त्तर॒त इ॒तरा॑न्याप्म॑नः स॒चन्ते। तस्मा॑दे॒वं वि॒द्वान्। वी॒वं
नृ॒त्येत्। प्रे॒वं च॑लेत्। व्य॒स्ये॒वाक्ष्यौ॑ भा॒षेत। म॒ण्टये॑दि॒व।
क्रा॒थये॑दि॒व। शृ॒ङ्गाये॑ते॒व। उ॒त मो॑प॒ वदे॒युः। उ॒त मे॑
पा॒प्मान॑म॒प॑ ह॒न्युरि॑ति। स या॒न्दि॒शः स॒निमे॑ष्यन्त्स्यात्।
य॒दा ता॒न्दि॒शं वा॒तो वा॒यात्। अथ॒ प्र॒वे॒यात्। प्र॒ वा॑ धा॒वये॑त्।
सा॒तमे॒व र॑दि॒तं व्यू॑ढं ग॒न्धम॑भि॒ प्रच्य॑वते। आ॒ऽस्य॒ तं ज॑न॒पदं॑
पूर्वा॑ की॒र्तिर्ग॑च्छति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। य ए॒वं
वेद॑॥४२॥

वेदं सम्पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः
पाप्मानस्तां स्तेपं घृन्तीत्युष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिः सोमं राजानमसृजत। तं त्रयो वेदा
अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीतां सावित्री।
सोमं राजानं चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽहं पितरं
प्रजापतिमुपससार। तं हौवाच। नमस्ते अस्तु भगवः।
उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वां पद्ये। सोमं वै राजानं कामये। श्रद्धामु स कामयत
इति। तस्यां उ ह स्थांगुरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। तां हौदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं हौवाच। भोगं तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्यां उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मां एतं
स्थांगुरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।
चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥

[१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
दशहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया
इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया
इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठं हूतः
प्रत्यशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।
षड्होतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै
चतुर्थं हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
वै नामैषः। तं वा एतं चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते
पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे

नेदिष्ठं हूतः प्रत्यंश्रौषीः। त्वयैनानाख्यातार इति। तस्मान्नु
 हैनांश्चतुर्होतार इत्याचक्षते। तस्माच्छ्रूषुः पुत्राणां
 हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं
 वेद॥५०॥

देवाः षड्वृत्तोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेणाश्रौषीः षट्॥ [११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यद्वशहोतारः प्रजापतिर्व्यस्रं
 प्रजापतिः पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सोऽन्तर्वान्ब्रह्मवादिनो यो वा इमं
 विद्यात्प्रजापतिः सोमं राजानं ब्रह्मात्मन्वदेकादश॥११॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्रेर्यद्वा इदं किं च प्रजापतिरकामयत् य एवास्यं दक्षिणतः
 पञ्चाशत्॥५०॥

ब्रह्मवादिनो य एवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
 तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥